



# **Římské náboženství**

## **RLB206**

### **III. Lidé: Římští kněží, kněžská kolegia a další aktéři**

# 1. Axiom (Poslední posvátný předpoklad)

## Pax Deorum

## 2. Motivy

*pietas – impietas; fas – nefas; pius – impius;  
rite - inrite atd.*

## 3. Domény

*sacra publica; sacra topographica; sacra privata;  
sacra domestica*

## 4. Struktury

panteon (bohové a bohyně), **lidé (kněžská kolegia, náboženské komunity)**, prostor (sakrační topografie), čas (kalendář)

## 5. Způsoby

rituální činnost; mýtus; morální pravidla (pravidla jednání – *exempla*); divinace (věšebný systém)

# Lidé a římské náboženství

- Každý člověk může iniciovat kontakt s bohy
  - Vykonávání obětí
  - Performativní znalost



# Římští kněží

- Velmi diverzifikovaná a nesourodá kategorie
- Vysoká míra specializace – rozdílné povinnosti a funkce
- Úzce vymezené kompetence
- Nutnost zohlednění historických změn

**Minimální požadavky pro držitele kněžských funkcí**  
**(sg. *sacerdos publicus*; pl. *sacerdotes publici*)**

- **Mužské pohlaví**
  - až na výjimky: např. *Virgines Vestales*
- **Římské občanství**
- **Svobodný původ**
- **Tělesná a duševní „celistvost“**

# Faktické požadavky pro aspiraci na některou z kněžských funkcí

- Příslušnost k římské **nobilitě**.
- Pro některé funkce byl důležitý **patricijský původ**.
  - V období královském a během rané republiky patrně u všech.
- Některé kněžské funkce měly další specifické podmínky.

# Quattuor amplissima collegia „Čtyři nejvznešenější kolégia“

- **Pontifikové** (lat. **pontifices**; sg. **pontifex**)
  - Jejich nominální hlavou byl **pontifex maximus**
- **Auguři** (lat. **augures**; sg. **augur**)
- **Quindecimviri sacris faciundis**
  - Název a množství členů se s postupem let měnily.
  - **Duoviri; Decemviri.**
- **Septemviri epulones**
  - Název a množství členů se s postupem let měnily.
  - **Tresviri.**

# Pontifikové (lat. pontifices)

- Kromě pontifiků do jejich kolegia náleželi také
  - Rex sacrorum + regina sacrorum,
  - Flaminové (*flamines*)
  - Vestálské panny.
- Od roku 300 př. n. l. (*lex Ogulnia*) byli přijímání i plebejci.
- **Činnost:**
  - Poradci senátu v náboženských otázkách
  - Uchovávání a výklad náboženského práva (například „pohřební právo“)
  - Účast na mnoha rituálech a svátcích římského kalendáře
  - Vlastnili **indigitamenta**



# Pontifex maximus

- Měl jistou autoritu vůči ostatním členům kolegia
- Minimálně od roku 241 př.n.l. byl volen ze stávajících pontifiků volbou tributního sněmu (*comitia ... pontifici maximo creando*).
- Od roku 12 př.n.l. až do roku 383 n. l. drží tuto funkci pouze římscí císařové; stává se součástí jejich oficiální titulatury.



## Auguři (lat. *augures*)

- Od roku 300 př.n.l. (*lex Ogulnia*) byli přijímáni i plebejci
- **Činnost:**
  - Zjišťování **božského souhlasu** se zamýšlenou politickou nebo vojenskou aktivitou
  - **Poradní funkce**
  - Vyměřování „posvátného prostoru“ (*templum*) pro konání politických shromáždění, stavbu chrámů, sledování *auspicií* atd.
  - „Inaugurace“ některých kněží (např. flaminů)
- Velký vliv na politické dění

# Quindecimvirové

(lat. *Quindecimviri sacris faciundis*)

- Jejich počet se postupně zvyšoval; změna názvu.
  - *Duoviri s. f.*
  - *Decemviri s. f.*
- Jako první z významných kolegií začalo přijímat plebejce (r. 367 př. n. l.).
- **Činnost:**
  - Opatrování **sibylských knih** a jejich konzultace

## Septemvirové (lat. *septemviri epulones*; sg. *septemvir epulonis*)

- Vznik kolegia: r. 196 př. n. l.; převzali část povinností kolegia pontifiků
- Jejich počet se postupně zvyšoval; změna názvu
  - **Tresviri epulones**
- **Činnost:**
  - Pořádání hostin na počest bohů (*lectisternia*, *pulvinaria*)
  - Kontrola nad pořádáním a průběhem her

# Flaminové (lat. **Flamines**, sg. **flamen**)



- Dělili se na:
  - **flamines maiores**
    - flamen Dialis
    - flamen Martialis
    - flamen Quirinalis
  - **flamines minores (12)**
- Kněží jednotlivých božstev.
- Pravidelná kultická aktivita.
- Četné zákazy a pravidla chování (flamen Dialis)
- Museli být ženatí (**confarreatio**)
- Pouze patricijové

- *Flaminovi Dialis* jsou uloženy mnohé rituální povinnosti a rovněž mnohé zákazy (...) *flamen Dialis* nesmí jet na koni. Je zakázáno (*religio est*), aby spatřil vyzbrojené vojsko mimo *pomerium*, to jest uchystané k boji. Z tohoto důvodu byl *flamen Dialis* jen zřídka zvolen konzulem, protože konzulům bylo svěřováno vedení válek. Není v souladu s právem (*fas numquam est*), aby *flamen* kdykoli přísahal; nebo nosil prsten, ledaže by byl proděravěný a úplně obyčejný; Z *flaminie* ( tj. z domu *flamina* a *flaminiky*) není dovoleno vynášet oheň, jen za účelem konání rituálu. Jestliže spoutaný člověk vstoupí do jeho domu, musí být osvobozen (...). Nesmím mít žádný uzel ve svém účesu, ani na opasku, v žádné části svého oděvu. Jestliže kdokoli, kdo je veden, aby byl bit pruty, se vrhne k jeho nohám jako prosebník, je nutno smírné oběti (*piaculum est*), bude-li tento den bit. Vlasy *flamina Dialis* může stříhat jen člověk svobodného původu. Je zvykem (*mos est*), že *flamen* se nedotýká kozy, syrového masa, břečtanu a bobů, a ani nevyslovuje jména těchto věcí. (...) Nohy lůžka, na kterém přespává, musí být pomazány tenkou vrstvou jílu; ze svého lůžka se nesmí vzdálit na více jak tři po sobě jdoucí noci. Nikomu jinému není dovoleno přespávat na jeho lůžku [...] U hlavy jeho lůžka musí být truhlice s obětními koláčky. Ostříhané nehty a vlasy *flamina Dialis* musí být zakopány pod stromem, který nese plody. Pro *flamina Dialis* je každý den sváteční (*feriatus*). Není dovoleno, aby se objevil venku bez svého *apexu*. (...) Není dovoleno, aby se dotkl těsta zadělaného kvasem; nesundává si spodní tuniku, jen doma, aby nebyl venku nahý tak jak před zrakem Iova. (...) Pokud jeho manželka zemře, vzdá se *flaminátu*. Jeho manželství nelze ukončit zákonným způsobem, leda smrtí. Nikdy nevstupuje na místa, kde se nachází hrobky; nikdy se nedotýká mrtvol; není ale zakázáno, že by se nemohl zúčastnit pohřbu.

**Gellius**, *Noctes Atticae* X.15.1-25

(český překlad: A. Ch.)

# Haruspikové (lat. *haruspices*, sg. *haruspex*)



- Etruského původu
- Byli zváni římským senátem
- Zabývali se:
  - interpretací *prodigií*
  - *hepatoskopií*
- Patrně šlo o dvě odlišné skupiny různého sociálního původu.
- Nebyli pokládáni za římské kněží (až od období principátu).

## Model ovčích jater z Piacenzi





# Vestálské panny (lat. *virgines vestales*; sg. *virgo vestalis*)



- Kult bohyně Vesty
- Každodenní kultická aktivita
- *Regia* na *forum Romanum*
- Vybírány ve věku 6-10 let
- Sloužily po dobu 30 let
  - poté mohly odejít
- Musely uchovávat své panenství
- Zvláštní právní status
- Jejich činnost byla důležitá pro další kultickou aktivitu (*mola salsa*, *suffimen*)

# Fetiales

- V archaickém období jedno z nejdůležitějších kněžství
- **Činnost:**
  - Uzavírání smluv (*ius fetiale*)
  - Náboženské vyhlášení a ukončování války (*bellum iustum*)
- Fungovali ve dvojicích:
  - *pater patratus; verbenarius*
  - Hlavu měli ověncenou věncem z rostlin, které rostly na Capitulu (*verbenae, sagmina*)
- Házeli kopí na území nepřítele (*bellum iustum*)

# Saliové (lat. Salii)



- V archaickém období velmi významné kněžství
- 2 skupiny po 12 (*Palatini* a *Collini*)
- Pouze patricijové, byli „inaugurováni“, synové „*ex farreatis*“
- Rituální tance a zpěvy (*Carmina Saliaria*)
- Vlastnili *ancilia* – 8 štítů ve tvaru osmičky

# Jak se člověk stal římským knězem?

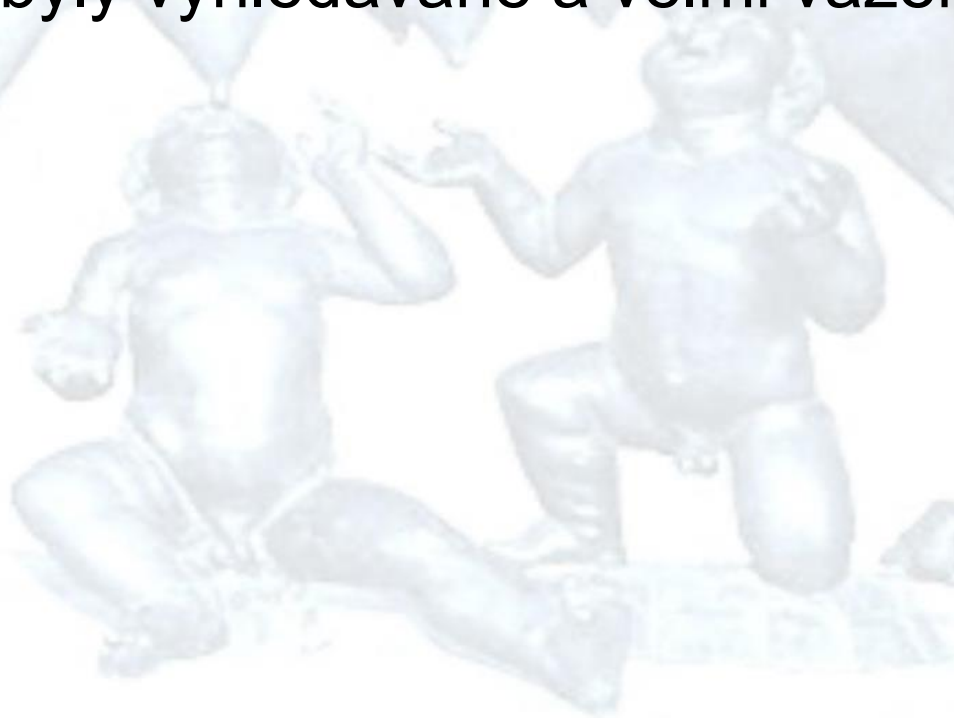
- Neexistovala žádná dědičná kněžská vrstva
- Zásada rovnoměrného držení kněžských funkcí
- **Původně:** *kooptace*
- **Později:** snaha o prosazení jisté kontroly nad procesem obsazování kněžských funkcí.
  - r. 104 př.n.l. - *lex Domitia*;
  - kněží navrhnou kandidáty (*nominatio*);
  - výběr je proveden lidovou volbou (volba *minore parte populi*: 17 tribuí vybraných losem z celkových 35).

# **Sacerdotes publici: Náboženští „amatéři“?**

- **Žádné** speciální schopnosti („charismatické dary“)
- **Žádný** „noviciát“ nebo systematický výcvik
- **Žádný** distinktivní oděv (běžný senátorský šat)
- **Žádný** „pastorální“ vztah s řadovými Římany
  - Poskytují rady výhradně v oblasti kultu nebo náboženského práva.
- **Žádná** zvláštní pravidla chování nebo morálky
- Jejich kněžské posty zabírají pouze malou část jejich aktivit (práce na „částečný úvazek“; mnohdy minimální zátěž)
- **Mohli** se aktivně účastnit politického života

# Kněžské funkce a politická aktivita

- Kněžské a politické funkce byly plně slučitelné.
- Výjimky: **rex sacrorum** (explicitní zákaz); **flamines maiores** (implicitní překážky).
- Zdroj osobní prestiže; byly vyhledávané a velmi vážené.



# Kněžské funkce: zdroj politické prestiže?

- **Byli doživotní.**
- **Gravitas (vážnost).**
- V posledních letech republiky se o ně bojovalo stejně tvrdě jako o posty politické.
- Symboly kněžských úřadů se objevují na mincích.



Vlevo: Denarius Gaia Iulia Caesaris (r. 48/49 př.n.l.) s pontifikálními symboly.

Vpravo: Stříbrný denarius císaře Hadriána s pontifikálními symboly

- Poskytovaly rovněž příležitost k navazování důležitých sociálních kontaktů mezi členy jednotlivých aristokratických rodů.



# „Cenam sacerdotalem habere“

aneb „jak se má prase v žitě?“

Devět dní před zářijovými kalendami (22.srpna), když byl Lentulus *flamen Martialis* inaugurován, byl jeho dům vyzdoben a byla v něm rozprostřena jídelní lehátka z ebenového dřeva. Na dvou z nich ulehli pontifikové, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus [...] a C. Iulius Caesar augur, který je inauguroval. Na třetím lehátku ulehly Popilia, Perpennia, Licinia, Arruntia virgines Vestales...

Hostina sestávala z těchto jídel: jako předkrm mořští ježci, syrové ústřice (kolik kdo chtěl), perlorodky, škeble, drozdi s chřestem, vykrmená kuřata, mísa s ústřicemi a perlorodkami, černí sumýšové, bílí sumýšové.

Znovu mušle a venušiny mušle, medůzy, drozdi, kozí a vepřové ledvinky, panírované kuřecí maso, opět drozdi a k tomu dva druhy mořských šneků.

Jako hlavní chod: prasečí vemínka, hlava divokého prasete, mísa ryb, mísa s vemínky, kachnami, potápkami, zajíci, pečenými vykrmenými kuřaty, *amulum* a picénský chléb.

**Macrobius**, *Saturnalia* III.13.10 -12

(český překlad: A. Ch.)

# Další kněžské postavy v římském náboženství

- Kněží „orientálních“ kultů
- *Galloi* (kněží bohyně Velké Matky)
  - Eunuchové
  - Výběr almužen
  - *Dies sanguinis*
- Kněží bohyně Ísidy
  - Lněný oděv
  - Vyholená hlava
  - Etničtí Egyptané



## Další náboženští specialisté

- Mágové (lat. *Magus*, pl. *magi*)
  - Proklínací destičky, milostná magie atd.
- Potulní věštci
  - *hariolus*, *vates*
- Výrobci amuletů
- Bylinkáři atd.
  
- Náboženské praktiky ke zvládnání krizových okamžiků

# Náboženská kolegia

- Spolky založené na principu dobrovolné účasti
  - Na bázi profesní, místní nebo etnické příslušnosti
  - Soustředěna kolem kultu některého z božstev
  - Pravidelná setkání a společné jídlo
  - Společná pokladna a volba představenstva
  - Vzájemná výpomoc a podpora
  - „Pohřební bratrstva“
- Suplují neexistující sociální síť

## Kdo měl rozhodující slovo v náboženské oblasti (v *religio publica*)?

- Kněží nevykonávali většinu obřadů, i když se jich často účastnili (aktivní role připadla voleným úředníkům)
- Asistenti a poradci
- Interakce mezi senátem, volenými úředníky a kněžími
- „**Znejasnění**“ politických a náboženských kompetencí (*občanský kompromis*)
- Velmi pružný systém, který umožňoval řešení praktických problémů a účinnou reinterpretaci náboženských činností